

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет комп'ютерних наук
управління та адміністрування
Кафедра публічного управління та
менеджменту природоохоронної
діяльності

Бакалаврська кваліфікаційна робота

на тему: Лікувальні грязі та ропа одеських лиманів та перспективні
можливості їх використання

Виконала студентка 4 року навчання
групи У- 41
спеціальності 073 Менеджмент
Головей Анастасія Сергіївна

Керівник старший викладач
Єгоращенко Ірина Валентинівна

Консультант д.е.н., професор
Рубель Олег Євгенович

Рецензент к.е.н., доцент ОДЕКУ
Дем'яненко Світлана Георгіївна

Одеса 2020

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет комп'ютерних наук, управління та адміністрування
Кафедра публічного управління та менеджменту природоохоронної діяльності
Рівень вищої освіти бакалавр
Спеціальність 073 Менеджмент
(шифр і назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____
_____ Павленко О.П.
"21" квітня 2020 року

З А В Д А Н Н Я
НА БАКАЛАВРСЬКУ КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ

Головей Анастасії Сергіївни

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи «Лікувальні грязі та ропа одеських лиманів та перспективні можливості їх використання»

керівник роботи ст. викладач Єворащенко Ірина Валентинівна,
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом вищого навчального закладу від "21" квітня 2020 року №42 С

2. Строк подання студентом роботи 2 червня 2020 року

3. Вихідні дані до роботи матеріали, розробки та обґрунтування ОДЕКУ, ДРПВІ «Укрпівдендіпроводгосп», Українського науково-дослідного інституту медичної реабілітації та курортології Міністерства охорони здоров'я України", Інституту морської біології; закони, підзаконні акти та постанови; державні стандарти України; літературні джерела по тематиці даної роботи

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити):

1) Вивчити історію та теоретичні основні напрямки комплексного використання природних ресурсів.

2) Провести аналіз розвитку організаційних основ використання природних лікувальних ресурсів лиманів в Одеській області

3) Визначити наявність природних лікувальних ресурсів одеських лиманів - грязей та ропи, їх запаси, лікувальні якості, бальнеологічну характеристику, форми використання.

4) Провести аналіз українського ринку використання лікувальних ресурсів.

5) Визначити основні проблеми використання природних ресурсів одеських лиманів та визначити основні напрямки та заходи по розвитку в сучасних умовах.

6). Надати пропозиції

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень):

1) Рис.1.2. Карта-схема розташування лиманів Одеської області

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
3	Рубель О.Є., проф.	19.05.2020	19.05.2020

7. Дата видачі завдання 21 квітня 2020 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Оцінка виконання етапу	
			у %	за 4-х бальною шкалою
1	Робота з літературними джерелами	21.04.20-26.04.20	90	відмінно
2	Робота над розділом 1 «Загальна характеристика природних ресурсів лиманів Одеської області, та організаційні основи їх використання»	27.04.20-07.05.20	90	відмінно
3	Робота над розділом 2 «Лікувально-медичинська характеристика лікувальних грязей та ропи лиманів Одеської області»	08.05.20-18.05.20	90	відмінно
4	Рубіжна атестація	11.05.20-16.05.20	90	відмінно
5	Робота над розділом 3 «Можливі напрямки та перспектива використання природних ресурсів одеських лиманів для лікувально-оздоровчих цілей»	19.05.20-30.05.20	90	відмінно
6	Оформлення роботи	31.05.20-01.06.20	90	відмінно
7	Здача роботи на кафедру	02.06.2020		
8	Перевірка на плагіат	07.06.2020		
	Інтегральна оцінка виконання етапів календарного плану (як середня по етапам)		90	відмінно

Студент

(підпис)

Керівник роботи

(підпис)Головей А.С.
(прізвище та ініціали)Сгоращенко І.В.
(прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ ЛИМАНІВ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ, ФАКТИЧНІ ТА ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМКИ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ	9
1.1. Типи та основні характеристики лиманів одеського узбережжя Чорного моря	9
1.2. Розвиток організаційних основ використання лікувального потенціалу одеських причорноморських лиманів	12
1.3. Сучасні підходи та організація використання природно-ресурсного та виробничого потенціалу територій	20
РОЗДІЛ 2. ЛІКУВАЛЬНА-МЕДИЦІНСЬКА ХАРАКТЕРИСТИКА ЛІКУВАЛЬНИХ ГРЯЗЕЙ ТА РОПИ ЛИМАНІВ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ	25
2.1. Основні фізико-хімічні якості лікувальних грязей та ропи причорноморських лиманів	26
2.2. Фізико-хімічні та санітарно-бактеріологічні особливості донних покладів причорноморських лиманів	30
2.3. Порівняльна характеристика хімічного складу пелоїдів різних водойм та їх вод (ропи)	35
2.4. Деякі властивості грязьових покладів відносно бальнеологічного застосування	38
РОЗДІЛ 3. МОЖЛИВІ НАПРЯМКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ ОДЕСЬКИХ ЛИМАНІВ ДЛЯ ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧИХ ЦІЛЕЙ	42
3.1. Затверджені ресурси лікувальних грязей одеських лиманів та оцінка можливості їх використання	42
3.2. Основні напрямки та показання для лікувального та лікувально-оздоровчого застосування грязей та ропи	46

3.2.1 Дія лікувальних грязей на організм людини та основні медичні показання для лікування грязями	47
3.2.2 Типи препаратів з лікувальних грязей	50
3.3. Послуги лікувального туризму в Україні	54
3.4. Ринок лікувальних грязей, солі, ропи та продуктів з них	58
3.5. Об'єктивний стан лікувальної мережі основаної на застосуванні лікувальних якостей лиманів	61
3.6. Перспектива та основні напрямки використання природних лікувальних ресурсів одеських лиманів та їх ресурсів та першочергові заходи по їх збереженню та відновленню	65
ВИСНОВКИ	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	74

ВСТУП

В Україні та в Одеській області по чорноморському узбережжю розташована група Причорноморських лиманів, до складу якої входять Куяльницький і Хаджибейський лимани поблизу Одеси, лиман Сасик та лимани Тузловської групи – Шагани, Алібей, Бурнас і Будацький лиман розташовані по узбережжю між гирлами річок Дунай та Дністер та котрі являються морськими лиманами.

Ці водні об'єкти утворилися на лінії взаємодії трьох водних середовищ – прісних поверхневих вод суші, солоних морських вод і ґрунтових вод різної солоності (мінералізації). В результаті цієї взаємодії сформувалися унікальні природні комплекси, основними компонентами яких стали гіперсолоні води лиманів - ропа і донні відкладення лиманів – грязі, які мають визначення «пелоїди».

За багаторічну історію світової та причорноморської цивілізаціїнаселення шляхом проб та помилок прийшло до висновку про цілющі якості донних покладів солоних морських лиманів, і взагалі солоних озер і їх основного компонента – ропи та донних мулів – пелоїдів.

Оздоровчіта лікувальні ресурси одеських причорноморських лиманів дозволяють розгортати на їх базі лікувально-оздоровчі комплекси для широких мас громадян України та іноземців. І якщо в плані оздоровлення бізнес – малий й середній, вже давно ефективно використовує його, то лікувальний потенціал знаходиться в застійному стані.

Разом з тим збільшення антропогенного навантаження, глобальні зміни клімат, нераціональне використання ресурсів, що по суті є віддзеркаленням рівня організаційного використання природних ресурсів України створюють умови, які перешкоджають їх раціональному використанню та призводять деградації середовища.

Подібний стан характерний для водних об'єктів на території Одеської області, зокрема причорноморських лиманів, розташованих в прибережній частині Чорного моря. Весь Азово-Чорноморський басейн відповідно до «Основними напрямками державної політики України в галузі охорони навколишнього середовища, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки» (затверджено Постановою Верховної Ради України 5 березня 1998 р. №188 / 98 - ВР) віднесено до екологічно кризового регіону нашої країни.

Даний дипломний проект є аналізом можливого використання природно-ресурсного потенціалу лиманів та його розвитку для визначення напрямків використання з метою економічного, а значить і соціального розвитку.

Актуальність розробки базується на рішеннях органів місцевого самоврядування, таких як «Регіональна програма охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки в Одеській області на 2009-2013 роки», затверджена рішенням Одеська обласної ради від 11.09.2009 р, «Регіональна програма Збереження та відновлення водних ресурсів у басейні Куяльницького лиману на 2012-2016 роки затверджена рішенням Одеська обласної ради від 28.10.2011 р, останніх законів України щодо надання статусу загальнодержавного Курорту Куяльник

Очевидна необхідність використовувати унікальні лікувальні властивості ропи та пелоїдів Причорноморських лиманів як у безпосередньо, так і в створенні продуктів з доданою вартістю.

Розробка, створення і виробництво лікарських засобів є однією з найбільш прибуткових напрямків світової економіки. Даний дипломний проект є розробкою, присвячений вивченню можливості використання природного потенціалу лікувальних грязей лиманних покладів, які є еталонними та не поступаються найкращим світовим зразкам – наприклад муловими покладам Мертвого моря в Ізраїлі та іншим.

Як відомо, найбільш популярні у світовому масштабі лікувальні грязігіперсолоних водних об'єктів - Мертвого моря, наприклад, інтенсивно використовуються у світовій лікувальній практиці, косметології у вигляді продуктів з доданою вартістю, дають багатомільйонні прибутки, тому що лікувальні якості пелоїдів полягають у їх здібності до регенерації тканин, поліпшення режиму кровообігу людського організму, відновленню якостей опорно-рухового апарату, поліпшення стану периферичної нервової системи.

Просування на ринку продуктів з пелоїдів є стійкою галуззю фармакологічної та косметологічної індустрії, дозволить задіяти населення шляхом створення робочих місць і, в якості зворотного зв'язку, дозволяють задіяти прибутки, отримані від цієї діяльності у збереженні потенціалу, захисту його від виснаження, забруднення в тому числі.

Актуальність розробки базується ще й на практичній відсутності лікувальних і косметичних препаратів, вироблених на основі лікувальних грязей з причорноморських лиманів, висока вартість імпортованих засобів при наявності власних ресурсів при тому, що пелоїди Куяльницького лиману визнані світовим еталоном ще в минулому столітті.

Видобуток пелоїдів та ропи як корисних копалин здійснюється на підставі ліцензії, що видається Міністерством природи України.

Необхідно відзначити те, що в Одеській області є ціла низка родовищ лікувальних грязей, ропи та мінеральних вод і цілющі властивості мають не тільки куяльницькі грязі, а й грязьові поклади цілої низки лиманів Сасика, Шаганів, Алібею, Бурнасу, Хаджидеру, Будацького, Шаболата та навіть Хаджибейського перспективи їх розробки та виготовлення лікарських та косметичних природних препаратів практично безмежні.

ВИСНОВКИ

В Одеській області по чорноморському узбережжю розташовано 12 лиманів, які складають природно-ресурсний комплекс, що містить в собі такі лікувальні ресурси, як грязі, ропа та інші.

Використання цих мінеральних ресурсів надає причорноморським лиманам статус бальнеологічних курортів та родовищ мінеральних грязей та ропи, здійснюється на базі законодавчих актів та розпоряджень та постанов урядів – починаючи від царського уряду 80-х років позаминулого століття до постанов Кабінету Міністрів України, та Закону про статус курорту, які надали декотрим з цих лиманів в статус лікувальних водойм та родовищ лікувальних грязей та окремим статус курортів – як наприклад «Курорт Куяльник».

Визначені запаси грязей, умови їх залягання, бальнеологічні якості їх та можливість використання в лікарських, косметичних та інших цілях.

Оцінка лікувальних грязей та ропи

Загальна структура грязей є гетерогенна фізико-хімічна система, яка складається з 2-х фаз – рідкої та твердої, які знаходяться в стані рівноваги.

Тверда фаза лікувальної грязі складається з грубодисперсної частини частини (хребта грязі) та тонкодисперсної частини (колоїдного комплексу).

Рідка фаза грязі (грязьовий розчин) складається з води та розчинених в ній мінеральних солей, органічних речовин та газів.

Бальнеологічна оцінка пелоїдів лиманів наступна:

- згідно сучасній класифікації грязі Будацького лиману (та лиманів Тузловської групи належать до слабосульфідних низько та середньомінералізованих хлоридних магнієво-натрієвих мулистих грязей приморського підтипу, грязі Куяльницького лиману - до сульфідних, високо мінералізованих хлоридних натрієво-магнієвих мулистих грязей.

Екологічний стан. Необхідно відзначити негативи в стані безпосередньо мулового середовища, які вже набувають недопустимого рівня, як

- забруднення ропи Куяльницького лиману хімічними елементами –

токсичними металами та іншими токсикантами;

- санітарно-бактеріальне забруднення води Будацького лиману.

Лікувальні якості.

Лікувальні грязі мають комплексну дію на організм людини, та широко застосовуються в медицині, основним напрямком їх застосування є регенерація тканин, що також обумовило їх широке використання в косметологічних цілях.

Для них характерна протизапальна, болезаспокійлива та антимікробна дія яка використовуються у вигляді компресів, примочок, мікроклізм, піхвових зрошень, інгаляцій, пиття, підшкірних і внутрішньом'язових ін'єкцій, а також шляхом введення з допомогою гальванічного струму інгредієнтів нативної грязі - екстрактів, центрифугатів та інші [29].

Лікарські форми, що виготовляються з грязі і ропи, в а також в склад яких вона входить поділяють на препарати зафіксовані у Державній фармакопеї України та Міжнародної фармакопеї, а також нефармакопейні препарати [32].

На поточному рівні виробляється та реалізовується велика кількість фармакопейних та нефармакопейних лікарських засобів, виготовлених з ропи та лиманної грязі, яка налічує близько 400 найменувань. Близько 10% відсотків виробляються в Україні, інші є імпортованими.

Необхідно відзначити, що найнижчою вартістю характеризуються пелоїди Куяльницького лиману, найвищою – на порядок вище – пелоїди Мертвого моря. Необхідно відзначити, що ропи та солі, Куяльницького та Будацького лиману взагалі не продаються – вірогідно з причини негативного бактеріологічного стану води та змісту важких металів в воді лиманів, в той час як солі Мертвого моря ціняться в 25-27 USD за кілограм, а взагалі питання утилізації солі Куяльницького лиману є проблемою.

Затверджені експлуатаційні балансові запаси лікувальних грязей становлять 1703,472 тис.м³. або 0,0031% від усіх запасів.

Але, рівень використання природних лікувальних ресурсів лиманів, розташованих на узбережжі Чорного моря в Одеській області як організаційний

так і технічний, по багатьох показниках не відповідає сучасним вимогам.

Це стосується:

- лікувального використання ропи та пелоїдів – медичного туризму;
- збереження та відновлення стану пелоїдних покладів – різке скорочення затверджених запасів пелоїдів та різке припинення їх відновлення;
- забезпечення кількості та якості медико-туристичних послуг, кількості місць в лікувальних закладах, рівню рекламного висвітлення – менеджменту та маркетингу.

Організаційний рівень використання поступово зводиться до примітивного туризму на морському узбережжі, замість розвитку високотехнологічних медичних послуг.

Об'єктивною оцінкою є очевидне зменшення потенціалу та кількості місць в закладах які забезпечують використання лікувальних природних ресурсів лиманів - зафіксоване падіння кількості закладів з лікуванням від 45 до 28 - на 38% від рівня 1995 року, або від 16% до 8% від загальної кількості.

Спробою підвищити рівень використання ресурсів була розробка Управлінням туризму рекреації та курортів Одеської обласної державної адміністрації Програми розвитку туризму в Одеській області на 2016-2020 роки [21] констатує, що розвитку заважає ряд факторів, а саме:

- недосконалість законодавчої та нормативно-правової бази в галузі туризму;
- низький рівень інфраструктури;
- значну ємність готельної мережі області , наприклад кількість засобів 3, 4,5- зірчаних місць розміщення туристів міжнародного сертифікованого рівня;
- примітивний стан та сервіс пам'яток історії , культури;
- низький рівень або недостатність кадрів туристичного персоналу та нових туристичних маршрутів;
- низький рівень методології статистичного забезпечення у галузі туризму та готельного обслуговування щодо обліку відвідуваності, що не дозволяє

оцінити реальні масштаби розвитку та стану туристичної галузі.

Вимоги сучасного розвитку.

На сучасному рівні розвитку організоване використання лікувально-природних ресурсів лиманів Причорномор'я, лікувальних грязей поперед усе, здійснюється уособлено, практично відсутній організаційний вплив на розвиток, який здійснюється хаотично.

Виходячи з цього перспектива та основні напрямки використання природних лікувальних ресурсів одеських лиманів та їх ресурсів та першочергові заходи по їх збереженню та відновленню цілком очевидні та підрозділяються на наступні групи:

- 1 – нормативно-законодавчі заходи;
- 2 – організаційні заходи
- 3 – технічні та техніко-економічні заходи.

Нормативно-законодавчі заходи :

- удосконалення системи обліку всієї туристичної галузі, особливо медичинського туризму;
- розробка та впровадження методик виведення з тіньового обігу послуг, в тому числі медико-туристичних.

Організаційні та адміністративні засади та заходи:

- реалізація розроблених програм розвитку медико-туристичної галузі;
- програмне забезпечення розвитку економіки регіону через використання природних ресурсів на базі екологізації;
- сприяння обласною державною адміністрацією створенню медико-туристичних кластерів , таких як «Кластер Будацький лиман, «Кластер Куяльницький лиман», «Кластер тузловськагруна лиманів» з урахуванням ключового принципу Європейської водної директиви – басейнової організації управління та використання водних ресурсів;
- сприяння демонополізації медико-туристичних послуг та забезпечення конкурентних умов (наприклад ресурсами Кульницького лиману

користується один користувач, який може блокувати інших претендентів);

- адресне спрямування державних програм розвитку області на забезпечення інфраструктурних мереж – наприклад сприяння розвитку мережі місць розташування медичних туристів, автомобільних доріг до місць розміщення;
- маркетингова та рекламна підтримка медико-туристичних послуг
- приведення стану природокористування на лиманах та їх басейнах в відповідність законодавству.

Технічні заходи:

- відновлення та розвиток мережі закладів розміщення туристів для надання медико-туристичних послуг хоча б до рівня 1995 року;
- надання фінансової підтримки виробникам лікувальних та лікувально-профілактичних засобів з ропи та пелоїдів лиманів для розробки новітніх технологій в цій галузі для ліквідації технологічного відставання;
- фінансове забезпечення ресурсовідновлювальних заходів на басейнах та в ложі лиманів – відновлення русел річок, приведення прибережних захисних смуг малих річок в нормативний стан та ліквідація несанкціонованих відборів води;
- кардинальне збільшення фінансування програми розвитку туризму з 44,61 млн.грн.

Необхідно відзначити, що доля розвитку використання природних лікувальних ресурсів лиманів Одеської області забезпечить лише комплексний системний підхід до реалізації вищенаведених заходів, тобто ключ від розвитку – удосконалення менеджменту, який на поточному рівні виявився недійшовим.

Ключовою проблемою використання, як свідчить досвід є організаційна проблема – невиконання прийнятих рішень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- 1 Водний Кодекс України: Постанова Верховної Ради України від 6 червня 1995 р. № 214/95-ВР (Відомості Верховної Ради України, 1995, № 24, ст. 190).
- 2 Закон "Об объявлении природных территорий Куяльницкого лимана Одесской области курортом государственного значения"
- 3 Лиманно-устьевые комплексы Причерноморья (под ред. д.г.н. Г.И.Швебса).-:Ленинград, "Наука", 1988.-303с.
- 4 Детальная разведка иловых грязей Шаболатского (Будакского) лимана и их бальнеологическая оценка. Одесский научно-исследовательский институт курортологии. Руководитель темы Г.М.Чехановская. УДК 615.838.7:551.352.2/3 07:550.8(478.9):Одесса, 1982
- 5 Склярук Д.И., Шевелева А.А. Приднестровская группа озер и лиманов и их природные и лечебные ресурсы. Институт курортологии. – Одесса, 1964 г.
- 6 Совет Министров Украинской ССР. Постановление от 20 марта 1969 г. №197. «Об утверждении схемы медицинского зонирования Одесского курортного района»
- 7 Совет Министров Украинской ССР. Постановление от 7 марта 1985 г. №102 «О границах округа и зон санитарной охраны курорта Куяльник в Одесской курортного области
- 8 Кабінет Міністрів України. Постанова від 11 грудня 1996 р. №1499 «Про затвердження переліку водних об'єктів, що відносяться до категорії лікувальних»
9. УДК 550.4:552.08. Закономерности формирования состава иловых грязей Мертвого моря и соляных озер Крыма.Вестник СПбГУ. Сер. 7. 2015. Вып. 2
- 10 УДК 338.48–6:615.8 (477) Волкова И.И. Факторы развития и видовая

- структура лікувального туризму в Україні. Харківський НУ ім.Каразіна, вісник №1042, 2013 р.
- 11 Заключний звіт з науково-дослідній темі «Прогнозування змін екологічного стану лиману Куяльник при його заповненні морською водою». Національна академія наук України Одеський філіал Інституту біології південних морів ім. О.О. Ковалевського НАН України. Одеса. 2013.
 - 12 Програма розвитку туризму в Одеській області на 2016-2020 роки. Одеська обласна державна адміністрація, 2015 рік. Одеса.
 - 13 Заключительный отчет «Детальная разведка иловых грязей Шаболатского (Будакского) лимана и их бальнеологическая оценка (Одесская обл.). Одесский научно-исследовательский институт курортологии, Одесса, 1982 г.
 - 14 Обоснование безопасности наполнения обмелевшего Куяльницкого лимана морской водой. Химические аспекты. Отчет о НИР. ФХИ им. А.В. Богатского НАН Украины. УДК 504.455:549.766.2:543.31. Одесса, 2013. - 44 с.
 - 15 Природні лікувальні ресурси лиманів Одеської області. О.М.Нікіпелова, О.В.Катеруша, Т.А.Сафранов. - УДК 504.062.2:551.468.4(477.74)
 - 16 Одесские лиманы: соляные промыслы [Электронный ресурс], - Режим доступа: <http://odessa.club.com.ua> (станом на 17.04 2014 р.)
 - 17 Оцінка якості пелоїдів Куяльницького лиману при моделюванні змін умов їх природного стану після заповнення морською водою. Звіт з НДР. ДУ "УкрНДІМРтаК МОЗ України". - Одеса, 2013. – 52 с.
 - 18 Регіональна програма збереження та відновлення водних ресурсів у басейні Куяльницького лиману на 2012-2016 роки: Рішення Одеської обласної ради VI скликання від 28.10.2011 р. № 270-VI.